

Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi 1

Hafta 13

Prof. Dr. Haluk SELVİ

Haftanın Hedefi:

Milli Mücadele Tarihi içersinde bütünleştirici bir rol oynayan Sivas Kongresi ve sonuçları, Heyet-i Temsiliye ile İstanbul Hükümeti'nin bir araya geldiği Amasya Görüşmeleri ve sonuçları ile 1919 Kasım'ında Sivas'ta Anadolu'daki komutanlarla yapılan toplantı konuları işlenecektir.

C. Sivas Kongresi ve Sonuçları

Erzurum Kongresi'nin dağılmasından sonra Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları üç hafta daha bu şehirde kalmışlardı. Ağustosun sonlarına doğru, Sivas'ta kongre için delegeler toplanmaya başlamış olduklarından Mustafa Kemal Paşa 29 Ağustos 1919'da Erzurum'dan ayrıldı. Bu heyette Mustafa Kemal Paşa, Rauf Bey, Raif Efendi, Mazhar Müfit Bey, Süreyya Bey ile birlikte iki görevli ve altı subay vardı. Heyet Erzurum'dan büyük ve parlak bir törenle uğurlanmış, Erzincan Boğazı'nda Dersim Kürtlerinin bir suikast tertipledikleri gerekçesiyle durdurulmuştu. Aslında daha 23 Ağustos'ta Kazım Karabekir Paşa III. Kolordu Kumandanlığı'na, İstanbul'da İngilizlerin Sivas murahhasları için bir suikast tertip ettiğinin haber alındığını bildirmiş, Mamahatun, Tercan, Refahiye ve Erzincan mevki kumandanlıklarına gönderdiği emirde de Sivas'a gidecek olan heyete her türlü kolaylığın gösterilmesini istemişti. Alınan bu önlemlerden ve heyetin bir an önce Sivas'ta bulunması gerektiğinden dolayı vakit geçirilmeden yola devam edilmiş ve heyet 2 Eylül'de Sivas'a varmıştı.

4 Eylül'de başlayan Sivas Kongresi görüşmeleri devam ederken Mustafa Kemal Paşa bir yandan da Güney Doğu Anadolu'daki ayrılıkçı fikirleri kışkırtan İngiliz Binbaşısı Noel ile Elazığ Valisi Ali Galip Bey'in durumlarını izliyordu. İstanbul hükûmetine göre, Anadolu hareketinde İttihatçıların parmağı vardı ve hükûmetle beraber olan Türk halkının çetecilikten ileri gitmeyen bu hareketle hiçbir ilgisi yoktu, masum halkı kandıran ve ülkeyi tehlikeye sürükleyen bu insanların yakalanarak gereken cezaya çarptırılması gerekiyordu. Bu fikirler içerisinde olan Damat Ferit Paşa, Ali Galip Bey'i Sivas Kongresi'ne engel olmak, özellikle Mustafa Kemal Paşa ile Rauf Bey'i tutuklamak üzere Elazığ'a vali tayin etti. Mustafa Kemal Paşa, Ali Galip'in Sivas'ı basacağı haberini alınca çeşitli tedbirler alarak bu teşebbüsü sonuçsuz bıraktı.

Bütün memleketin birliğini sağlamak amacı ile Sivas'ta bir kongre toplanması Amasya Genelgesi ile her tarafa bildirilmişti. Fakat İstanbul hükûmeti, valiler ve mutasarrıflar aracılığıyla bu kongreye engel olmak istedi. Bu sebeple Ankara ve diğer bazı şehirlerden delege seçilmedi. Bazı vilayetlerden seçilen

delegeler aynı baskı nedeniyle yola çıkamadı ve kongreye iştirak edemedi. Bu sebeple kongre, Anadolu'dan ve Trakya'dan çağrılanların yarısı kadar, yani 33 delege ile toplandı.

İngilizler, bu kongre toplandığı zaman Samsun'u işgal edecekleri tehdidinde bulundular ve bundan bir şey elde edemediler. Sivas Valisi Reşit Paşa, 26 Ağustos 1919 günü Erzurum'da bulunan Mustafa Kemal Paşa ile telgraf başında yaptığı konuşmada; Sivas'a gelen bir Fransız binbaşısının "Eğer Mustafa Kemal Paşa Sivas'a gelir, burada kongre akdine teşebbüs ederse, beş on gün içinde buralarının işgal altına alınmasının mukarrer olduğuna kat'i surette vâkıfım" dediğini ve aynı gün Dâhiliye Nezareti'nden gelen bir şifrenin de bunu teyit ettiğinden bir kongre teşebbüsünden vazgeçilmesini rica etmişti.

Mustafa Kemal Paşa aynı gün böyle bir ihtimalin pek uzak olduğunu belirttikten sonra, çektiği şifrede,"Milletimiz istiklal mevcudiyetini, her ne pahasına olursa olsun kurtarmaya azmetmiştir. Bu cereyanlara tâbi olmayanlar yıkılacaktır" diyordu.

Sivas Kongresi bu şartlar altında 4 Eylül 1919'da toplanarak başkanlığa Mustafa Kemal Paşa'yı seçti. İstanbul hükûmeti kongreye katılanları ittihatçılıkla suçladığı için, kongre üyeleri yemin etmek suretiyle böyle bir amaç gütmeyeceklerine dair söz verdiler. Kongrenin üçüncü gününde Erzurum Kongresi tarafından yayınlanan beyanname ve nizamname üzerine tartışma açılmış, madde madde beyanname incelenmiş ve bazı değişikliklerle kabul edilmiştir.

Sivas Kongresi'nin üzerinde durduğu en önemli meselelerden birisi mandanın kabul edilip edilmeyeceği olmuştur. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan manda yönetimi sömürgeciliğin değişmiş halidir. Bu sırada Türkiye kamuoyunda bu fikri benimseyen aydınların sayısı az değildi. Birçok Türk aydını Amerikan himayesini destekleyici görüşler öne sürüyor ve bu konuda Mustafa Kemal Paşa'ya telgraflar gönderiliyordu.

Mustafa Kemal Paşa Amerikan mandası konusunda şöyle düşünüyordu:

"Bu olmayacaktır. Türkiye istiklal bütünlüğüne sahip olacaktır. Bunu istemekte devam edeceğiz. Ben anladığıma göre, İstanbul'daki bazı kişiler, bizi Amerika'da Wilson'a, Senato'ya, kongreye müracaat ettirmek ve bütün Türk milleti adına istenen bir manda oyununa düşürmek istiyorlar. Bu oyuna gelmeyeceğiz. Bu manda biçimine Amerikalılar değil, çocuklar bile güler. Her şeyin başında Amerikalılar kendilerine hiçbir çıkar sağlamayan böyle bir mandayı niçin kabul etsinler?"

Sonunda kongre manda idaresini kabul etmedi ve bu konudaki kararını yayınladığı beyannamede açıkladı. Sivas Kongresi 11 Eylül 1919'da sona erdi ve aynı gün şu kararları yayınladı:

1. Millî sınırlar içinde bulunan vatan parçaları bir bütündür, birbirinden ayrılamaz.

2. Her türlü işgal ve müdahaleye karşı, millet birlik olarak kendisini müdafaa ve mukavemet edecektir.

3. İstanbul hükûmeti, harici bir baskı karşısında memleketimizin herhangi bir parçasını terk mecburiyetinde kalırsa vatanın bağımsızlığını ve bütünlüğünü temin edecek her türlü tedbir ve karar alınmıştır.

4. Kuvâ-yı Milliyeyîâmil ve irade-i milliyeyi hâkim kılmak esastır.

5. Manda ve himaye kabul olunamaz.

6. Millî iradeyi temsil etmek üzere Millet Meclisi'nin derhal toplanması mecburidir.

7. Aynı gaye ile millî vicdandan doğan cemiyetler "Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti" adı altında birleştirilmiştir.

8. Mukaddes maksadı ve umumi teşkilatı idare için kongre tarafından bir Heyet-i Temsiliye seçilmiştir.

Sivas Kongresi ile ilgili olan belgelerden birisi de, kongreden sonra Heyet-i Temsiliye tarafından Sivas Kongresi tüzüğüne ek olmak üzere hazırlanmış olan nizamnamedir. Silahlı millî teşkilat için bazı direktifleri ihtiva eden ve 15 maddeden oluşan bu gizli belgede özellikle düşmanla temasta bulunulan mahallerde sabit ve seyyar silahlı kuvvetlerin nasıl kurulacağı, nasıl yönetileceği ve ihtiyaçlarının nasıl giderileceği açıklanıyordu.

Sivas Kongresi, Erzurum Kongresi'nden aldığı bölgesel kararları bütün memleketi içine alan bir hale getirmiştir. Katılanların farklı bölgelerden olması sebebiyle millî bir kongredir. Vatanın farklı bölgelerinde kurulan cemiyetleri birleştirerek millî mücadeleye yön vermiş, bu cemiyetlerin idare organı olarak da Heyet-i Temsiliye'yi seçmiştir. Kurulan yeni cemiyetin adı, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'dir. Bundan sonra bütün cemiyetler, Heyet-i Temsiliye ve onun başkanı Mustafa Kemal Paşa tarafından idare edilecektir.

Bu yönüyle kongre üzerine düşen en büyük görevi yerine getirmiştir. Erzurum Kongresi ile TBMM arasındaki en önemli köprü Sivas Kongresi'dir ve bundan sonraki hedef millî bir meclisin bir an önce toplanmasıdır. Son olarak, Sivas Kongresi'ne katılan delegelerin, kongrenin kapanışından bir gün sonra, 12 Eylül günü Sivas halkının da iştirakiyle açık bir toplantı yaptıklarını belirtmek de yerinde olacaktır.

IV. İstanbul-Anadolu İlişkileri: Amasya Görüşmeleri ve Protokolleri

Sivas Kongresi'nin devam ettiği sırada Heyet-i Temsiliye adına Mustafa Kemal Paşa, İstanbul'da bulunan Padiřah Vahdettin ile bir telgraf görüşmesi yapmak istedi. Mustafa Kemal Paşa seçimlerin yapılmasını ve Meclis-i Mebusan'ın bir an önce toplanmasını Padiřah Vahdettin'den isteyecekti. Fakat Sadrazam Damat Ferit Paşa ile hükûmeti buna engel oldu. Bunun üzerine, Mustafa Kemal Paşa valiliklere, mutasarrıflıklara ve kolordu kumandanlarına gönderdiği telgrafla İstanbul ile telgraf haberleşmesinin kesilmesini, durumu Padiřah'tan gizleyen Damat Ferit hükûmeti yerine Heyet-i Temsiliye ile haberleşilmesini istedi. Fakat kısa bir süre sonra İstanbul ile haberleşmeye tekrar geçildi.

Erzurum ve Sivas Kongreleri ile Heyet-i Temsiliye'nin bu tavrı, buna karşılık Damat Ferit hükûmetinin Paris Barış Konferansı'nda bir şey elde edememesi halkın Heyet-i Temsiliye'ye olan güvenini arttırdı. Anadolu'nun çeşitli yerlerinden Padiřah'a gönderilen telgraflarla Damat Ferit hükûmeti yerine yeni bir hükûmet kurulması istendi. Bu baskılar sonucu Damat Ferit istifa ederek yerine 2 Ekim 1919'da Ali Rıza Paşa kabinesi kuruldu. Ali Rıza Paşa, millî iradenin temsilcisi olan Heyet-i Temsiliye ile uyuşup anlaşmak gerektiğini anladı.

Mustafa Kemal Paşa yeni kurulan kabineden Erzurum ve Sivas Kongreleri kararlarını kabul etmesini, meclis toplanıncaya kadar millet adına bir karar vermemesini istedi. Ali Rıza Paşa bu konuları görüşmek üzere Bahriye Nazırı Salih Paşa'yı Amasya'ya gönderdi. Mustafa Kemal Paşa da arkadaşları ile birlikte 18 Ekim'de Sivas'tan Amasya'ya geldi.

Amasya Görüşmeleri, Sivas Kongresi'nde kabul edilmiş esaslar üzerinde yoğunlaştı ve 20–22 Ekim tarihleri arasında yapılan görüşmeler sonunda yapılan 5 adet protokolde, özetle řu hususlar yer aldı:

1. 30 Ekim 1918'de mütareke ile tespit edilen sınırlar içinde kalan Türklerin oturduğu yerlerden herhangi bir parça, hiçbir nedenle düşmana bırakılmayarak, yabancı himaye ve mandası kabul edilmeyecektir.

2. Gayrimüslimlere Türkiye'nin siyasî egemenliđini ve sosyal düzenini bozacak hiçbir imtiyaz verilmeyecektir.

3. Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti hukuki bir teşekkül olmak üzere İstanbul hükûmetince tanınacaktır.

4. İtilaf devletleri ile yapılacak barış görüşmelerine Heyet-i Temsiliye'nin de uygun gördüğu kişiler gönderilecektir.

5. Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nın İstanbul'da toplanması güvenlik açısından uygun değildir.

Amasya'da yapılan bu protokollerle İstanbul hükûmeti Heyet-i Temsiliye'yi resmen tanımış oluyordu. İtilaf devletleri İstanbul hükûmetini istedikleri gibi kullanamayacaklarını gördüler. Salih Paşa İstanbul'a döndüğünde bu esaslar doğrultusunda çalışmaya başladı. Fakat Ali Rıza Paşa hükûmetine Amasya Protokolünü uygulatamadı.

V. Sivas'ta Komutanlar Toplantısı

İstanbul hükûmeti bir taraftan seçim hazırlıklarını yürütürken, diğer taraftan da meclisin nerede toplanacağı konusunda Heyet-i Temsiliye ile fikir alışverişinde bulunuyordu. Ali Rıza Paşa'ya göre, yeni meclis kesinlikle İstanbul'da toplanmalı idi. Mustafa Kemal Paşa ise, güvenlik açısından meclisin İstanbul'da rahat bir şekilde çalışamayacağını belirterek Anadolu'nun güvenli bir yerinde toplanmasını istiyordu. Mustafa Kemal Paşa'nın üzerinde durduğu iki şehir, Eskişehir ve Ankara idi. Bu konuyu ve diğer millî konuları görüşmek üzere III., XII., XIII., XV. ve XX. Kolordu kumandanları Sivas'a davet edildi. 16-29 Kasım 1919 tarihleri arasında yapılan komutanlar toplantısında şu kararlar alındı:

1. Bütün tehlikelere ve sakıncalara rağmen Millet Meclisi'nin İstanbul'da toplanması gereği ortaya çıkmıştır. Fakat bütün milletvekilleri İstanbul'a gitmeden önce Ankara'ya uğrayacaklar ve millî konularda aydınlatılacaklar, birlik halinde hareket etmeleri sağlanacaktır.

2. Mecliste millî teşkilatın programının esaslarını savunacak kuvvetli bir grubun kurulması sağlanacaktır.

3. Komutanlar millî teşkilatın hızla her tarafa yayılmasını ve kuvvetlendirilmesine hizmet edecek, bu konuda diğer memurlardan da faydalanılacaktır.

4. Millet Meclisi'nin İstanbul'da toplanıp emniyet ve serbestlik içinde çalıştığı görülünceye kadar, Heyet-i Temsiliye Anadolu'da kalarak görevine devam edecektir.

5. Paris Barış Konferansı Türkiye hakkında olumsuz bir karar alırsa ve meclis bu kararı kabul ederse, milletin düşüncesi öğrenilecek ve ona göre hareket edilecektir.